

Маріупольський
університет

**«Сучасний розвиток державотворення
та правотворення в Україні:
проблеми теорії та практики»**

Збірник матеріалів XII Міжнародної науково-
практичної конференції

31 травня 2024

Київ 2024

УДК 34(063)

ББК 67Я431

«Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики»: Збірник матеріалів XII Міжнародної науково-практичної конференції / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. 226 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою економіко-правового факультету Маріупольського державного університету (протокол № 10 від 19.06.2024).

Організаційний комітет:

Голова	Микола ТРОФИМЕНКО, ректор МДУ, кандидат політичних наук, професор;
Заступник голови	Олена БУЛАТОВА, перший проректор МДУ, доктор економічних наук, професор;
Члени оргкомітету:	Вікторія ГРИГОР'ЄВА, завідувач кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Світлана КАЛІНІНА, декан економіко-правового факультету, доктор економічних наук, професор; Марія ПОЖИДАЄВА, професор кафедри права, доктор юридичних наук,; Юлія КАМАРДІНА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук; Анна ПОЛІТОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Юлія КОВЕЙНО, старший викладач кафедри права; Вікторія КОНОВАЛОВА, адвокат, Голова Ради відділення Асоціації правників України в Донецькій області

Збірник містить матеріали XII Міжнародну науково-практичну конференцію «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики», яка відбулася 31 травня 2024 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми теорії та практики сучасного державотворення та правотворення в Україні в умовах становлення та розвитку національної правової системи в галузях конституційного, адміністративного, міжнародного, цивільного, кримінального, кримінально-процесуального, господарського, фінансового, екологічного, трудового права, а також загальної теорії та історії держави і права.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами теорії та практики сучасного розвитку державотворення та правотворення в Україні. Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
Маріупольський державний університет

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні принципи обмеження прав і свобод крізь призму забезпечення безпеки людини, а також характеризується мета таких обмежень у сучасних реаліях існування України як правової держави.

Відзначається, що можливість обмеження свободи є засобом державного впливу, призначеним для забезпечення безпеки громадян у певних ситуаціях, які можуть створювати загрозу їхньому життю, здоров'ю та благополуччю.

Особлива значущість таких обмежень виявляється сьогодні, коли Україна та весь світ загалом, враховуючи глобалізацію, стикаються з численними загрозами, як приклад воєнними діями на території України, зважаючи на триваюче протистояння повномасштабному вторгненню на територію України, соціально-економічними, включаючи масштабні руйнівні наслідки війни, вимушену внутрішню та зовнішню міграцію громадян.

Обмеження свободи можна розуміти по різному в першому випадку це запровадження певних заходів від держави, в другому випадку це коли людина обмежена у своїх діях численними чинниками, такими як моральні норми, обов'язки перед державою, думки оточення та власні погляди. Свобода людини в суспільстві не є та не може бути абсолютною: людина в певній мірі завжди обмежена настільки, наскільки це дозволяє уникнути шкоди суспільству і не перешкоджає іншим людям у здійсненні своїх прав. З одного боку, це передбачає можливість обмеження державою прав і свобод людини, що має негативний аспект, але з іншого боку, через обмеження забезпечується правопорядок, що сприяє дотриманню прав людини та нормальному функціонуванню суспільства.

Обов'язковою умовою обмеження гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та громадянина є те, що дане обмеження може відбуватися лише на підставі та у випадках, визначених законом або на підставі рішення суду. У законодавстві України закріплено процесуальний порядок здійснення такого обмеження. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи залежно від фактичних обставин уповноважені самостійно або через звернення до суду обирати способи забезпечення національної безпеки.

Деякі права, закріплені в Конституції України, взагалі не можуть бути обмежені, але в умовах воєнного стану, який триває більше двох років, та загрозу національній безпеці, Україна ще з 2015 року подає заяви до Ради Європи про частковий відступ від Конвенції про захист прав людини (далі Конвенція) та заявляє про неможливість виконання певних прав.

Згідно зі статтею 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, країни можуть відступати від деяких зобов'язань під час війни або інших випадків, коли виникає «суспільна небезпека, яка загрожує життю нації», окрім України, такі заяви подавали Армения та Ірландія під час надзвичайних ситуацій які відбувались на території цих країн.

У таких випадках держави дійсно можуть мати об'єктивні труднощі з дотриманням прав людини й посилювати деякі заходи для національної безпеки.

Утім навіть тоді вони можуть застосовувати обмеження прав лише у тих межах, яких вимагає гострота становища і це не повинно суперечити іншим міжнародним зобов'язанням. Зокрема, у будь-якому з випадків не можна відступати від деяких статей, таких як право на життя чи заборона катувань та рабства.

Важливо відзначити, що для сучасної України питання про співвідношення прав і свобод людини з можливістю їх обмеження для забезпечення миру та стабільності суспільства є новим. Раніше переважав підхід, коли інтереси суспільства ставилися вище інтересів окремої

особи. Однак після проголошення незалежності України, визнано права і свободи людини як найвищу цінність, а їх обмеження допускається тільки у встановлених законом випадках та для досягнення певних цілей.

Сучасне законодавство України, аналогічно до законодавства інших демократичних країн, містить вичерпний перелік обмежень, за допомогою яких регулюється поведінка громадян та інших осіб на території країни. Ці обмеження часто встановлюються нормативно-правовими актами та передбачають відповідальність за порушення встановлених правил. В більшості випадків ці обмеження вважаються розумними та необхідними для забезпечення життєдіяльності суспільства.

Обмеження, які можуть застосувати в Україні, визначені у статті 8 Закону про правовий режим воєнного стану. Заяви про такі обмеження подають з 2015 року під час АТО, ООС та зараз під час дії воєнного стану.

Однак, попри зазначені можливі відступу від Конвенції, люди однаково можуть звертатися до Європейського суду з прав людини, якщо їхні права були порушені. Суд бере до уваги обмеження, які застосовують у країні, але остаточно він вирішує саме, чи були вони обґрунтованими й не дискримінаційними та чи були чітко визначеними в часі й відповідали гостроті становища. Тобто суд все одно може визнати права людей які порушили без достатньої підстави у судовому порядку.

Введення обмежень не завжди отримує позитивний відгук від суспільства. Це добре видно на прикладі ситуації з пандемією коронавірусу, яка розпочалася у 2020 році. Різке збільшення захворюваності та швидкість поширення заставили керівництво багатьох країн вжити жорстких заходів, які в більшості випадків населенням країн в тому числі й України було сприйнято негативно. Це зумовлено, по-перше, характером та масштабами цих заходів, які значно обмежили права, на які сучасні люди звикли, наприклад, право на вільний рух та вільне пересування між містами та країнами. По-друге, негативні економічні наслідки, які зазнали як окремі особи, так і цілі групи, зокрема, представники малого та середнього бізнесу.

Ще одна серйозна ситуація пов'язана з загрозами, які виникли внаслідок збройної агресії та оголошеного воєнного стану в Україні, це права окремих громадян, зокрема осіб призовного віку які були значно обмежені. Нове законодавство про мобілізацію наділило військово-цивільні, місцеві адміністрації, територіальні центри комплектування та органи Національної поліції України повноваженнями у сфері оборони і мобілізації, що охоплює взаємодію з іншими органами влади та силами безпеки. Ці зміни передбачають можливість застосування заходів впливу до тих громадян, які не виконують обов'язки під час мобілізації, включаючи адміністративне затримання та обмеження спеціальних прав, наприклад, права керувати автомобілем, блокування рахунків, вилучення транспортних засобів.

Основною метою цих обмежень є запобігання створення тоталітарного режиму у державі, в якій обмеження прав і свобод є нормою. Обмеження прав і свобод повинні бути тимчасовими, обґрунтованими і зрозумілими для громадян.

Важливо, щоб суспільство довіряло державі та розуміло мету цих заходів, щоб уникнути перетворення тимчасових обмежень на постійний інструмент тиску.

Згідно з Конституцією України, зокрема у статті 3 закріплено, що права і свободи людини є найвищою цінністю, але допускається їх обмеження, коли це необхідно для захисту суспільства і його безпеки. Це виправдано тим, що без безпеки реалізація прав і свобод окремих індивідів неможлива. Люди добровільно обмежують свою свободу, наділяючи державу правом обмежувати їхні права для загального блага. Щоб уникнути тиранії і мінімізувати негативні наслідки обмежень, вважаємо необхідно:

- встановити чіткий порядок застосування обмежувальних заходів та їх межі на нормативно-правовому рівні, включаючи умови, строки і невід'ємні права;
- дотримуватися принципів пропорційності, економічної ефективності, регламентації та неприпустимості довільних обмежень.

На наш погляд, запропоновані заходи дозволяють реалізовувати права і свободи всередині встановлених меж, забезпечуючи захист від загроз як з боку інших членів суспільства, так і від надзвичайних ситуацій.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Загальна декларація прав людини: міжнар. док. від 10.12.1948. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VІІІ. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VІІІ. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
9. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>